

Arguments per a una etnoarqueologia¹

construir, i que l'acció màgica no tan sols condiciona sinó que prefigura la realitat que seguirà: repeteixo, *la realitat es crea a partir de les imatges mentals*. Si un *shuar*, «*natem(a) natematin*» (pren *aiahuasca* per tenir somnis) i té un «*kanàrma*» (somni) en el qual es veu en una situació concreta (per exemple, casat amb una dona de tals característiques i envoltat de fills), la seva interpretació no serà la de creure que ja estava predestinat i solament ha vist el que s'esdevindrà, sinó que justament perquè ho ha vist, esdevindrà. Per tant, si el que se li ha presentat no li és beneficiós, el *shuar* prendrà novament *natem(a)* per intentar invalidar les visions anteriors mitjançant les noves. Aquest aspecte de la cosmovisió *shuar* es podria resumir en l'expressió habitual: «*natémataj kats-wartarain tiattai*» (vaig a prendre *aiahuasca* per aconseguir una llarga vida [mitjançant les visions]).

A partir del material recollit en aquesta campanya, he començat també a elaborar un marc teòric general que permeti abastar les funcions que tenen els estats modificats de consciència: què tenen en comú els dispars objectius que expliquen el consum d'entèogens arreu del món? (curar un traumatisme, rebre consells de l'alteritat necessaris per ordenar la vida, saber d'algun familiar que és físicament lluny, reviure els fonaments primordials de la pròpia cultura, funció oracular...). El fet que tenen en comú —i sobre la qual cosa no m'estendré aquí— és que es tracta d'estratègies adaptatives que actuen per mitjans no reconeguts en els nostres patrons culturals. El marc teòric provisional sobre el qual estic treballant l'anomeno *sistema d'adaptògens inespecífics que actuen a través de les imatges mentals*. Ha estat presentat a Mèxic, a la I Conferència Internacional sobre Plantes, Xamanisme i Estats de Consciència», i ja ha rebut el suport, també provisional, de la comunitat científica allà reunida.

Assumpció Vila i Mitjà
Secció d'Arqueologia.
Institució Milà i Fontanals.
CSIC. Barcelona

Ernesto Luis Piana
Centro Austral de
Investigaciones Científicas.
CONICET. Ushuaia,
Argentina

Les interpretacions de les dades arqueològiques procedents de jaciments pleistocènics i postpleistocènics europeus han estat, des del final del segle passat, estretament lligades al corpus etnogràfic. Començant amb associacions mecàniques senzilles (com per exemple, a igual morfologia d'instruments igual utilització) s'arribà a la identificació sòcio-econòmica total fent simples projeccions de coneixements etnogràfics (per exemple, la gent que va fabricar i utilitzar aquests instruments «iguals» necessàriament visqueren i es comportaren de la mateixa manera).

Actualment, aquesta «aproximació etnoarqueològica» es planteja com una línia de recerca dirigida fonamentalment a la formulació i a la contrastació d'hipòtesis arqueològiques mitjançant dades etnogràfiques. Aquest tipus d'aproximació intenta, d'una banda, explicitar les metodologies d'anàlisi i d'interpretació de les dades en relació amb l'ús de les analogies etnogràfiques, i, d'una altra, proposa l'existència d'una correlació entre determinats elements materials i pautes conductuals. El procés ha anat a remolc del que demanaven els canviants objectius de l'arqueologia.

En realitat, aquest corrent no ha provocat cap revolució teòrico-metodològica que permetés ampliar els límits de l'arqueologia. Més aviat al contrari: a causa dels fracassos que no volgueren o no pogueren ser assumits com a tals, en alguns casos la pràctica va implicar reduir les perspectives de la recerca arqueològica. El paradigma fou: «No ho he aconseguit; per tant, l'arqueologia no pot».

Es modificaren els mètodes d'extracció i d'enregistrament de les dades i s'ampliaren les tècniques aplicables al seu estudi, s'adequaren noves tecno-

1. Comunicació presentada al XII Congrés de la UISPP fet a Bratislava (Txecoslovàquia), el-setembre de 1991.

logies (de vegades només perquè les teníem a l'abast) i així es va obtenir una bona representació de la base subsistencial. Però es va continuar utilitzant l'etnografia per construir analogies explicatives, per projectar i per explicar tot allò que se suposa que no ha quedat en el registre arqueològic.

Semblaria que l'arqueologia no pot, amb la seva pròpia metodologia, arribar a aspectes «no materials» de les societats que estudia. Contràriament, partint de pressuposicions diferents, com ara: 1) els aspectes econòmics no s'expliquen sense el seu vessant social (són aspectes inseparables) i, per tant, l'arqueologia ha de recuperar ambdós, i 2) l'arqueologia sí que pot arribar a oferir una caracterització global de les estratègies organitzatives. Pensem que el que cal és avançar en la interpretació arqueològica *per se*, cercant instruments conceptuals i una metodologia adients pensats a partir d'aquestes pressuposicions, eliminant els mals costums en la utilització de l'etnografia.

Per començar a treballar en aquest sentit, i atès que els estudis arqueològics es basen en l'excavació, la primera cosa que cal contrastar és si existeix un mètode d'excavació apte per a aquests objectius. Òbviament hem d'excavar en extensió; els sondejos i les cates, encara que hi apliquem un bon suport estadístic, parteixen d'una acceptació molt limitada de la capacitat interpretativa de l'arqueologia. Però l'excavació en extensió no vol dir «molts metres quadrats», ha d'estar dissenyada de tal manera que permeti contrastar la hipòtesi general que la interrelació espacial de les restes arqueològiques està correlacionada amb l'organització social de la gent que les va abandonar («hipòtesi espacial»). Si no ens permet desenvolupar una aproximació a aquesta correlació i només ofereix una adscripció crono-cultural o un mapa dels repartiments espacials de les restes amb, a vegades,

localització de les activitats, acaba sent massa lenta i costosa. Per obtenir els mateixos resultats que amb sondejos i cates és clarament un luxe, que, a més, no permet arribar a síntesis útils per a la comprensió del procés que ens porta al present.

Però encara era necessari demostrar que una excavació en extensió amb els requeriments esmentats era efectivament capaç de proporcionar-nos informació significativa per a la correlació desitjada.

Això ens conduí al camp etnoarqueològic, però *entenent l'etnoarqueologia com una contrastació del mètode arqueològic que ens permeti arribar a una formulació metodològica adient per a l'estudi socio-econòmic de les societats de caçadors-recol·lectors europees*.

Per afrontar aquesta contrastació calia excavar un jaciment d'algun grup subactual de caçadors-recol·lectors amb organització social suficientment coneguda. I partir de la hipòtesi espacial abans esmentada, contrastable mitjançant l'anàlisi de les interrelacions espacials dels elements arqueològics, ANITES (Wünsch, G., 1991), elaborada com una aproximació a l'estudi de les estratègies organitzatives de les comunitats caçadores-recol·lectores.

Així doncs, amb l'objectiu de comprovar si l'actual metodologia estàndard aplicada a jaciments pleistocènics i postpleistocènics europeus era suficient per contrastar la hipòtesi espacial, o bé calia fer-hi canvis parcials o totals, començarem el 1988 el projecte de recerca catalano-argentin, en què participen investigadors i investigadores del CSIC de Barcelona, de la Universitat Autònoma de Barcelona (Departament d'Història de les Societats Pre-capitalistes) i del Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas (CONICET) argentin, *Contrastación arqueológica de la imagen etnográfica de los canoeros magallánico-fueguinos de la costa norte del canal Beagle, Tierra del Fuego (Argentina)*.

Les circumstàncies que dirigiren aquesta elecció foren: l'existència d'un grup canoer caçador-recol·lector especialitzat en l'explotació dels recursos del litoral, els *yamana*, dels quals tenim una àmplia i variada informació escrita i gràfica, i la prèvia realització d'estudis arqueològics sobre poblament, etnogènesi i dinàmica socio-econòmica d'aquest grup fets pels investigadors argentins del projecte des del 1975.

Des d'aquest interès pel coneixe-

ment del passat feuq  hi ha tota una altra gamma de raons per les quals interessa utilitzar la informació arqueol gica i etnogr fica alhora. El contacte europeus-aborígens desencadenà ràpidament l'extinció dels segons; encara que, en aquest cas, l'actitud dels europeus no fou d'extermini. El període de contacte i els canvis esdevinguts en la societat aborigen són, per ells mateixos, un objecte d'estudi, i, per a la seva comprensió, l'arqueologia i l'etnohist ria són dues fonts d'informació amb qualitats, límits i aportacions diferents que han de ser utilitzades conjuntament.

La realització del projecte implicava analitzar i sistematitzar tota la informació etnogr fica i hist rica existent sobre els *yamana* a fi d'aconseguir una imatge etnogr fica apta perquè es pogués contrastar mitjançant l'arqueologia.

Aix , en una primera fase, es recolliren totes les fonts escrites, fins i tot documents personals dels primers pobladors que són avui dia propietat dels seus descendents, i iconogràfiques. A més, es revisaren les col leccions més importants de peces etnogràfiques existents que estan dipositades en diferents museus europeus. Aquesta revisió es va fer analitzant els materials etnogràfics des d'una  ptica arqueol gica, enregistrant-ne totes aquelles característiques que s'analitzarien en materials arqueològics (per exemple, caràcters morfològics, mètrics, tecnològics, de t cnica de confecció, matèries primeres, etc.), a més d'enregistrar-ne la informació que tenia el museu sobre cada objecte.

Actualment, doncs, tenim ja la imatge etnogr fica apta que necess t vem per a la contrastació.

La riquesa arqueol gica del canal Beagle ens va permetre trobar un jaciment, Túnel VII, amb una datació radiocarb nica de 100 45 A P, que, tot i la incertesa pròpia del mètode i de ser una única data, ens el situava en

Vista general del jaciment
Túnel VII en procés
d'excavació. Campanya 1989.
Fotografia: Ernesto Luis Piana

Yamana davant una cabana.
Fotografia: Mission Scientifique
du Cap Horn, 1891

el període que volíem analitzar. A més, la seva ubicació coincidí amb la zona per a la qual tenim millor registre etnohistòric, i que és molt a prop del primer assentament europeu en el canal, la qual cosa ens permetia preveure un màxim de contacte cultural.

Es tracta d'un assentament amb diverses ocupacions, del tipus conegut a la zona amb el nom de *conchero* per la gran acumulació de cloïsses de musclos, restes del consum d'aquests animals, que els caracteritza.

La metodologia d'excavació emprada es va basar en el mètode i en les adaptacions que els investigadors argentins havien desenvolupat per a aquest tipus de jaciment encara que amb les modificacions necessàries per a l'adequació a les anàlisis espacials ja esmentades.

Hem fet tres campanyes d'excavació, la tercera de les quals es va centrar en una unitat d'ocupació i part de la seva perifèria, aïllades durant la segona campanya, en què s'han delimitat estadis d'ocupació successius. És en aquesta unitat d'ocupació i la seva perifèria on centrarem el treball a partir d'aleshores.

L'excavació del Túnel VII no s'ha acabat encara, per la qual cosa no en tenim resultats finals i no podem oferir resposta a la contrastació proposada al començament. De tota manera, els avenços ja fets i els petits èxits parcials (vegeu la bibliografia) ens permeten ser optimistes pel que fa a la rendibilitat científica del projecte.

Bibliografia

CLEMENTE, I.; TERRADAS, X. «Matières premières et fonction: l'exemple de l'outillage lithique des Yámana (Terre de Feu)», a *Traces et fonction: Le geste retrouvé*. Valbonne: 1991 (e.p.).

CLEMENTE, I.; TERRADAS, X.; MANSUR, E.; VILA, A. «Instrumental lítico y procesos de trabajo en el asentamiento Yámana Túnel

VII», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*, 1991 (e.p.).

ESTÉVEZ, J.; GASULL, P.; LULL, W.; SANAHUJA, M.E.; VILA, A. *Arqueología como Arqueología*, (1984), a *Primeras Jornadas de Metodología en Investigación Prehistórica*. Sòria: 1981, pàg. 21-28.

ESTÉVEZ, J.; PIQUÉ, R.; JUAN-MUNS, N. «Ambiente y aprovechamiento de recursos por los últimos Yámana», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*, 1991 (e.p.).

JUAN-MUNS, N. «Fishing strategy in the Beagle Channel: an ethnoarchaeological approach», a *Sixth Meeting Fish in Archaeology and Quaternary Biology*. ICAZ Fish Remains Working Group. Kiel: 1991 (e.p.).

MANSUR, M. E.; VILA, A. «L'analyse du matériel lithique dans la caractérisation archéologique d'une unité sociale», a *Traces et fonction: Le geste retrouvé*. Valbonne: 1991 (e.p.).

ORQUERA, L. «Problemas estratigráficos y ubicación del sitio Túnel VII en la secuencia areal», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*, 1991 (e.p.).

ORQUERA, L. A.; PIANA, E. L. «Adaptaciones marítimas prehistóricas en el litoral magallánico-fueguino». *Relaciones de la Sociedad Argentina de Antropología*, XV, 1983, pàg. 225-235.

1988: «Human litoral adaptation in the Beagle Channel region: the maximum possible age». *Quaternary of South America and Antarctic Peninsula*, 5, 1987, pàg. 133-165.

1992: *Un paso hacia la resolución del Palimpsesto*. Buenos Aires: Ed. Búsqueda.

ORQUERA, L. A.; PIANA, E. L.; TAPIA, A. H. 1984 a: «Evolución adaptativa humana en la región del canal Beagle. I: Ubicación en la secuencia areal», a *Primeras Jornadas de Arqueología de Patagonia*, 1987 (Trelew, Chubut).

1984 b: «Evolución adaptativa humana en la región del canal Beagle. II: Consideraciones en cuanto al ambiente y al aprovechamiento de recursos naturales», a *Primeras Jornadas de Arqueología de Patagonia*, 1987 (Trelew, Chubut).

1984 c: «Evolución adaptativa humana en la región del canal Beagle. III: Arcaísmo y arrinconamiento: teorías y hechos», a *Primeras Jornadas de Arqueología de Patagonia*, 1987 (Trelew, Chubut).

PIANA, E. L. «Arrinconamiento o adaptación en Tierra del Fuego», a *Antropología Ar-*

gentina, 1984, pàg. 7—110, Buenos Aires: 1984.

1988: «El proyecto etnoarqueológico del Canal Beagle (Terra del Foc, Argentina)», a *Tribuna d'Arqueologia*, 1987-1988. Barcelona: 1988, pàg. 7-14.

PIANA, E. L.; ESTÉVEZ, J. «Confección y significación de las industrias ósea y malacológica en Túnel VII», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*, 1991 (e.p.).

PIANA, E. L.; VILA, A. «Proyecto: Contratación Arqueológica de la Imagen Etnohistórica de los canoeros Magallánico-Fueguinos», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*, 1991 (e.p.).

PIANA, E. L.; VILA, A.; ORQUERA, L. A. ESTÉVEZ, J. «Chronicles of «Ona-Ashaga:» archaeology in the Beagle Channel (Tierra del Fuego, Argentina)», a *Antiquity*, vol. 66, núm. 252, 1992, pàg. 771-783.

VILA, A.; WUNSCH, G. «Un pequeño paso antes del gran salto: buscando cómo preguntar (o investigación teórico-metodológica en Tierra del Fuego)», *Xàbiga*, núm. 6, 1990, pàg. 19-29.

1991 (e.p.) «Etnoarqueología y desarrollo de instrumentos conceptuales para la investigación de Cazadores —Recolectores Prehistóricos», a PUIGDEFÁBREGAS; GARCÍA-NOVO; FRANGI; VILA (eds.) *La Tierra del Fuego: los sistemas naturales y su ocupación humana*.

(coord.) *Arqueología*, Madrid, CSIC, 1991. WUNSCH, G. «Del estudio de la organización espacial al análisis de las interrelaciones espaciales de los elementos arqueológicos», a Vila (coord.) *Arqueología*, 1991, pàg. 195-208.